یاخی بوونی ژن لە نەریت لە رۆمانی گرەوی بەختی هەلالە ... زەیتون ڕزگار

ژن وەک مێ نییە یان تەنها مێ نییە، بەڵکو ژن بوونێکی مێژووی هەیە.
بە درێژای مێژوو پیاو هەوڵی داوە تا بکرێت تەنها بوونێکی سروشتی بداتە ژن، بەڵام ژن لەناو مێژوو دایە وەک پیاو کە زمانی هەیە چالاکە و سیاسەت دەکات و کۆمەڵگە بەڕێوە دەبات. بەهەمان شێوەش ژن هەمان ئەو مافەی هەیە کە بە ژدار بێت لەسەرجەم کایە و بوارەکانی ژیان. ئەگەر سەیری ڕۆمانی گرەوی بەختی هەڵالە بکەین بە نموونەیەک و لەسەری بدوێم ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە کە (هەڵاڵە) ئەوەی سەلماند هیچ جیاوازیەک لەنێوان نێر و مێ نییە هاوشانی پیاو جەنگی و خەباتی کرد بۆ بەدیهێانی مافەکانی خۆی بوونی خۆی سەلماند، کە مێینە و مافی مێینەی هەیە ،لە کەلتورێک کە پیاوسالاری تێیدا باڵا دەستترینە و ژن مافی بوونی هەیە، چونکە ئەوەی د□بینین لەکۆمەلگەی کوردی و بەرێوەبردنی کۆمەڵگە لەلایەن کۆمەلێک عەشیرەت و پیاوانی بەناو ئاغاو دەرەبەگ، بەشێوەیەکی زەق پێوەی دیارە مافی مێینە زەوتکراوە. ئەگەر بێتو لە ناوەرۆکی رۆمانەکەورد بینەوە دەبینین
کە(هەلالە)کچێکی ئازا و چاونەترس بوو. کچی ئاغایەک بوو کە کاری لەگەل کۆمەلێک شۆرشگێر دەکرد لەشاخ .

هەلالە دوای ئەوەی بینی باوکی زیاتر گرنگی بە نەرینە ئەدات و ژنی پێ لاوازە، بۆیە هەلالە ئەمەی قەبولنەکرد و دەستی دایە (چەک)لەگەل باوکی بەرەو شاخ بەرێکەوت، ئەنجامی ئەمەش پالپشتی کردنیەوەبوو لەلایەن باوکیەوە، بوهاندانێک بە هەلالە بەئەوەی زیاتر داکۆکی لە مافی خۆی بکاو لە ژێرئەوستەم وزولمە رزگاری بێت. ە بە کورتی دوای ئەوەی هەڵاڵە خۆی لە شێوەی پیاو دەرخست باوکی نەیتوانی کۆنتڕۆڵی هەڵاڵە بکات، چونکە لەژێر ئەو نەریتە سەقەتە ڕزگاری بوو، هۆکاری ئەو بەهێزیەی هەڵاڵە دەگەڕێتەوە بۆئەو خوێندنەوە و بەژداری کردنی وەک بەژێری ڕادیە دواتر بوونی بە مامۆستا، وای کرد ترس بخاتە دڵی باوکی بڕیاری دورخسنەوەی بدات بە دەرەوەی وڵات، ئەمەش وای لە هەڵاڵە کرد زیاتر چاوی بە دونیای دیکەی خۆی بکەوێت، پەرە بە ژن بوونی خۆی بدات جیاوازی دوو کەلتوری و دوو چینی وایلێکرد هەڵاڵە بەتەواوی دەست بەرداری نەریتە کۆنەکەی بێت، لەوڵاتی سوید هەڵاڵە بەژداری چەندین کۆڕوکۆبونەوە دەبێت، وەک چالاکوانێکی مافی ژنان کار لە داکۆکی لە مافی ژنان دەکات درێژە بەخوێندنی خۆی دەدات لە وڵاتی سوید بەڵام ،لەکۆتاییەکانی ئەم ئازادیە ئەم فەراهەمکردنی باوکی ئەو مافەی لە زەوت ئەکات و پیاوێک لە کوردستان هەمان ئەولیەت وکەلتوور و خێڵی لە باوەشە، دەیکات بە هاوسەری کچەکەی مەبەستی باوکی هەڵاڵە بڕیار لە چارەنووسی کچەکەی بدات و ئەوەی بە سەلماند کە هیچ ئازادیەک بەتە بوونی نییە.

سەرەنجام کۆتای بە ژیانی هەڵاڵە دەهێنرێت لە لایەن هاوسەرەکەی، ئەوەمان بۆ بەدیار ئەکەوێ کە ژن بوونی نییە لەلایەن پیاوان وەک ژن، بەڵکو وەکو نۆکەریەک سەیری ئەکرێت و سەرەنجامی ئازادبوونی هەر ژنێک کوشتنیەتی لەلایەن کەلتوور و خێڵ، چونکە هەلگری ئەو کەلتورە کۆنەیە و باوەنایەوە دەست بەرداری بێت ئەمەش کۆتای هێنانی مێینەیە، لەلایەن پیاوانی خێڵ لە ئەستای کوردستانیش بەتایبەت، لە گوندەکان ئەگەر سەیری بکەین، ژن و کچانی ئەو کۆمەڵگایە قوربانی دەستی خێڵە بن چارەنوسیان هەمان چارەنووسی هەڵاڵەیە، لەکۆتای ئەمەدا ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە کە ڕۆمانێک گوزارشت لە ناخی کۆمەڵگای کوردی ئەکات ئەوەمان پێ دەڵێ چارەنووسی ژن بەم شێوەیە، ئەنجام دەبێت ژن لەڕێگەی خوێندن وزانست وزانیاری خۆی تێر بکا،تاوەکولەژێردەستی ئەو کۆمەلگایە ،بەتایبەتی کەلتووری خێل تێیدا بالا دەست ترینە.

حوکم دەکا لەسەر مافی ژن وکچ ،بۆیەژنان دەبێ لەڕێگەی خوێندنەوە پەرە بەخۆیان بدەن ، بەتایبەتی کچ وژنانی گوندە دورەدەستەکانی کوردستان ،هەروەهادەبێ ژنانی ئازادیخواز گوشار بخەنە سەر حوکمەت بەدانانی قانونێک وبریارێکی کردەی، کەمافی ژنان فەراهەم بکا .

لەلایەنی دەستدرێژیکردنەسەری، مافی ئازاد بوونی،جیاوازی نکرێ لەنێوان نێرینەو مێینە ،هتد… ژن وکچانی کوردستان بەتایبەتی ئەوانەی لەم دۆخە نەخوازراوە دەژین ،پەنا بەرنە بەر خوێندنەوەی رۆمانەکان کەگوزارشت لەناخی ئەم کۆمەلگایە دەکا ،لەرێگەیخوێندن□و□ی ئەم جۆرانەوە دەتوانن بەرچاو رونیتان هەبێ وداوای مافی خۆتان بکەین . چونکە هاوشێوەی هەریەکە لەم رۆمانانە چارەنووسی هەریەکە لەژنان و کچانی دەستی خێلەکی مان نیشان دەدات .

بۆئەمەش دەبێ حوکمەت پاپشتان بکا ،ئاورێک بەتایبەتی لەگوندەکان بداتەوە ،کەتاکو ئێستا حوکمی عەشیرەت عەشایری تیایاندا بالادەستە . لەرێگەی پالپشی حوکمەت ودەرکردنی بریارێکی کردەی وفەراهەمکردنی مافی ژنان ،دلنیام ئەنجامی ئەرێنی دەبێت.

‎

زەیتون ڕزگار
قوتابی قۆناغی سێیەم
زانکۆی سۆران
بەش ئاداب کوردی

کتێبی گەیشتن بە ڕووبەری شیعر وچەند سەرنجێك … سەدیق سەعید ڕواندزی

ئایا شیعر ڕووبەڕێکی دیاریکراوی هەیە؟مەبەست لە ڕووبەری شیعر چییە؟ تۆپۆگرافیا و پانتایی دەقی شیعرییە، یان فەزاسازیی؟ئەگەر شیعر گەیشتە ڕووبەرێکی دیاریکراو، ئایا مانا و گوتاری شیعری دەگەنە خاڵی کۆتا؟. شیعر سنووری هەیە؟ ئەمە ئەو پرسیارانەن، کە دەشێ لە پەیوەندی بە شیعرەوە، زۆر بە وردی ش□□قە بکرێن. چونکە ڕووبەری شیعر هیچ پەیوەندی بە داهێنانی شیعرییەوە نییە. ڕووبەری شیعر، بەشێکی بچووکە لە ستراکتۆرێکی گەورەتر کە چەندین ڕەگەزی هونەری تێدایە و هەمووشیان دواجار بینای هونەری دەقی شیعری

پێکدێنن. ئەگەر گەیشتن بە ڕووبەری شیعر، وەك داهێنان تەماشا بکەین، ئەوا گەیشتن بەو ڕووبەرە، وەك خاڵی کۆتایی گوتارو مانای شیعرییە. داهێنان و نوێکردنەوەی شیعر، هەر تەنها لە ڕووبەری دەقەوە نییە، بەڵکو فۆڕم و ناوەڕۆك و تۆپۆگرافیای شیعریشە. گۆران کاتێ ناوبڕێك لە نێوان خۆی و شیعری کلاسیك دروست دەکات، هەر تەنها نەهێشتنی کێش و برگە نییە، بەڵکو نوێکارییە لە تۆپۆگرافیای دەقی شیعری، کە دەبێتە شیعری ئازاد و نوێکردنەوەیە لە زمان و گوتارو فۆڕمیشدا.

شیعری کلاسیکی، تۆپۆگرافیایەکی ئاسۆیی جێگیری هەیە، بەڵام لە شیعری گۆراندا، ئەو تۆپۆگرافیایە دەبێتە ستوونی و بە پێی بونیادی دەقەکە دەگۆڕدرێت لە وشە و کۆپڵە و دەربڕینی شیعریدا. بۆیە بەبڕوای من، هەر کاتێك شیعری شاعیرێك گەیشتە ڕووبەرێکی دیاریکراو، ئیدی سنوور لە بەردەم ئەم دەقەدا، بۆ خوێندنەوەی جیاوازو دیدگای جیاواز کۆتایی دێت. چونکە لە بنەڕەتدا لەگەڵ گەیشتن بەو ڕووبەرە، بە مانای شیعریش دەگەین و هەر کاتێکیش مانا لە شیعردا تەواو بوو، بونیادی شیعرەکەش لە ئاستی خوێندنەوە و بینی جیاوازدا کۆتایی دێت.(کتێبی گەیشتن بە ڕووبەری شیعر)، کتێبێکە لە بارەی ئەزموونی شیعری(فەریدزامدار).ئەم کتێبە، لە چەند وتارێك پێکهاتووە، لە بارەی ئەزموونی شیعری کوردی و شیعری ئەم شاعیرەش بە تایبەتی.بەشێك لە بۆچوونەکانی نووسەر لە بارەی شیعرەوە،بۆچوونی سادە و ڕاگوزەرن ، نەك دید و تێڕوانینی بابەتی و مێژوویی و مەعریفی بۆ شیعر.لە دوو توێی ئەو بۆچوونانەدا، نووسەر ئەزموونی چەند شاعیرێك، دەخاتە نێو یەك بزاوتی شیعرییەوە، کە نەك لە ڕووی ئەزموونی شیعرییەوە دوورن لە یەکتری،بەڵکو هیچ پەیوەندییەکیشیان بە یەکترییەوە نییە وەك(شێرکۆ بێکەس، کەریم دەشتی، سەباح ڕەنجدەر).

ئەمە لەلایەك لەلایەکی دیکەوە، چەند بۆچوونێك دەردەبڕێت،کە بوارێك بۆ بیروڕاو لێکدانەوەی جیاواز ناهێڵنەوە. واتا ئەوەندە بە ڕەهای لێکدانەوەی بۆ کردوون.بۆنموونە دەنووسێت:(شێرکۆ بێکەس هەر لە سەرەتاوە ،لە تریفەی هەڵبەستەوە، بە هێزێکی شیعری پتەو دەستی پێکردووە و لەوێندەرێش لە داهێنانە شیعرییەکانی بەردەوام بووە).

لە ڕاستیدا، هیچ ئەزموونێکی شیعری نییە بە داهێنانەوە دەست پێ بکات، بەڵکو ئەوەی هەیە جیاواز کەوتنەوەیە.کە ئەمەش دەشێ لە ئەزموونی سەرەتای هەموو شاعیرێك ڕوونەدات. ئەگەر بە وردی شیعرەکانی تریفەی هەڵبەست، بەراورد بکەین لە گەڵ شیعری ساڵانی دواتری ئەم شاعیرە و دوایین شیعری کە کورسییە، هەست بە گۆڕانکارییەکی گەورە و بەردەوامی شیعری لە ڕووی فۆڕم و ناوەڕۆك و

گوتارو دنیابینی ئەم شاعیرە دەکەین. لە تریفەی هەڵبەستدا، شێرکۆ هەمان ئەو شاعیرە نییە، کە دواجار دەبێتە شوناسێکی دیار لە دنیای شیعری ئێمەدا. شیعرەکانی سەرەتای لە ڕووی زمان و وێنە و بابەتەوە، شیعری سادە و هاوشێوەی ئەزموونی شاعیرانی هاوسەردەمی خۆیەتی.

هیچ داهێنانێك بەو شیعرانە نابینرێت. بەڵام کێشەی نووسەر لەوەدایە چونکە پێی وایە داهێنانی شیعریی پرۆسەیەکی گشتییە، ئیدی هەموو شاعیرێك داهێنەرە. شیعرەکانی جەمال شارباژێریی و جەلالی میرزا کەریم لە پەنجاکانی سەدەی ڕابردوودا، لە ڕووی ئەزموونی شیعرییەوە،لە تریفەی هەڵبەست و شیعرە سەرەتاییەکانی شێرکۆ بێکەس هونەریترن. ئەمەش نەنگییەك نییە. چونکە دواجار شێرکۆ دەبێتە ناوێکی نەمرو گەورە، بەڵام ئەو نەمرییە، لە تریفەی هەڵبەستەوە دەست پێ ناکات، بەڵکو لە داستانی هەڵۆی سوورو دوو سروودی کۆیی و کۆچ و دەربەندی پەپوولە و خاچ و مارو ئەزموونی دواتری دەست پێ دەکات. بۆیە ناساندنی شێرکۆ بێکەس، وەك داهێنەرو نوێخوازێك لە تریفەی هەڵبەستدا، بە بڕوای من بێ ئاگایە لە مێژووی شیعری کوردی.ئەو بەردەوامییە لە شیعردا، وادەکات ئەم شاعیرەمان تریفەی هەڵبەست و شیعرە سیاسی و شۆڕشگێڕییەکانی خۆی تێپەڕێنێت.لە خۆراکە مردن خەریکە بگا و ئێستا کچێك نیشتمانە و کورسی، بە تەواوەتی دنیابینی ئەم شاعیرە بۆ بوون و ژیان و سیاسەت و ئایدیۆلۆژییا و هەموو شتێك دەگۆڕدرێت.چونکە ئەزموونی شیعری لە گۆڕاندایە. بۆیە شیعرە سەرەتاییەکانی شێرکۆ بێکەس، هاوشێوەی دواین شیعرەکانی نییە. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی ترەوە هەرئەزموونێکی سەرەتایی ژیان لە هەر ڕووێکەوە بێت، بە داهێنان دەستی پێکرد، کەواتا مرۆڤایەتی دەگاتە خاڵی کۆتایی. چونکە داهێنان دەرەنجامی ڕەتکردنەوەی ئەو کۆنییە یە کە هەیە.

جیاواز کەوتنەوە و جێهێشتنی میرات و کەلە پووری پێشووە. ئەگەر شاعیران بە داهێنان دەست پێ بکەن و هەموو کەسێك داهێنەر بێت، ئێستا یەك داهێنان لە یەك ڕووی ژیانەوە بوونی نەدەبوو.بە پێچەوانەوە داهێنان پرۆسەیەکی بەردەوامە، ڕەنگدانەوەی ئەو واقیعە کۆمەڵایەتی و ژیاریی و فەرهەنگییە یە کە هەیە بە ئاراستەیەکی نوێتر. ئەگەر سەرنج لە ئەزموونی داهێنانە زانستی و ئەدەبی ومرۆڤایەتییەکان بدەین، هیچ داهێنانێك نابینینەوە، لە دەرەوەی بیرکردنەوەی کەسی بێت. چونکە داهێنان کردەیەکی کەسییە، نەك گشتی وەك ئەوەی ناڵە حەسەن هەموو شاعیرانی کوردی لەو کتێبەدا کردێتە داهێنەرو نوێخوازو یاخی، کە هەندێکیان پەنجا ساڵە شیعر دەنووسن، بەڵام نەبوونەتە داهێنەر.بۆیە داهێنان کردەیەکی گشتی و هەمووەکی

نییە، تا هەر شاعیرێك مەبەستی بوو دایبهێنێت. لە ئەزموونی شیعری کوردیدا، چەند(گۆران) هەن؟. چەند(شێخ ڕەزا)هەن شیعری هەجوو بنووسن؟چەند ئەحمەدی خانی هەن، باسی سەرەتاکانی هزری ناسیۆنالیزم بکەن؟بۆیە باسکردن لەوەی کە زۆرینەی شاعیرانی کورد(وەك ئەوەی ئەو ناوی هێناون)داهێنەر و یاخی و نوێخوازبوونە،تێزێکی نالۆژیکی و بێ بنەمایە.بێگومان بە درێژایی نووسینەکانی ئەو کتێبە، نووسەر هەمیشە ئەو دووپات دەکاتەوە، کە فەرید زامدار شاعیرێکی(داهێنەر، نوێخواز, یاخی ، هوشیار، زمانزان، جیاواز لە شاعیرە هاوسەردەمەکانی و نوێخوازێکی بەردەوامی و شیعربووە و شاعیرانی پێش و دوای خۆی جێهێشتووە) و چەندین شوناسی تریشی دەداتە پاڵ.

بە بڕوای من وەك خوێنەرێکی ئاسایی شیعر، ئەم بۆچوونانە ستاییشکردنێکی کەسی و کۆمەڵایەتی و ریاییکردنێکی هاوڕێیانەیە، کە نووسەری کتێبەکە، خۆشی لە پێشەکی کتێبەکەیدا دەڵێت: (خۆزگە لە ژیان بمابایە و ئەو کتێبەی ئەوی دەدیت)نەك بۆچوونێك بن لە سەر بنەمای هەڵسەنگاندن و خوێندنەوە و لۆژیکی شیعر ناسی بونیاد نرابن. چونکە کە شیعرەکانی ئەو شاعیرە دەخوێنینەوە،هەست بەو هەموو داهێنانە ناکەین کە ناڵە حەسەن باسی دەکات. بە پێچەوانەوە لەم ساڵانەی دواییدا، ئەم شاعیرە، پەراوێزترین و لە بیرکراوترین شاعیری کورد بووە، لە ئاستی نێوەندی ئەدەبی و شیعریدا. ئیدی نازانم ئەم شاعیرە، چۆن تا دوا چرکەساتی ژیانی بەردەوام بووە لە داهێنانی شیعری؟. ئەگەر داهێنانی شیعریی و نوێخوازی بەردەوامی ئەم شاعیرە، تا کۆتایی ژیانی وەك ئەوەی نووسەری کتێبەکە دەیڵێت، بەراورد بکەین لە گەڵ ئەو خاسییەتە شیعرییانەی نووسەر وەك پێوەرێك بۆ داهێنان دیاری دەکات، ئەوا خۆی بۆچوونەکانی خۆی بەتاڵ دەکاتەوە.بۆنموونە دەنووسێت:_ (شیعرەکانی فەرید پڕن لە وێنە و دەربڕینی ڕۆمانسییانەی جوان، کە زمانێکی ڕۆمانسییانەیان هەیە). هەروەها بەردەوام دەبێت و دەنووسێت:(ئەو هەمیشە شاعیرێکی یاخی و سەرکەش بووە).

ئەگەر ڕەگەزی ڕۆمانسییەت، وەك داهێنانێکی شیعری بناسێنین، ئەوا دەبێ بڵێین ئەم شاعیرە داهێنەر نەبووە.چونکە ڕۆمانسییەت جگە لەوەی ڕێبازێکی ئەدەبی کۆنە، هاوکات شیعری کوردی لە بیستەکان و پەنجاکان و شەستەکانیش، پڕن لە وێنەی ڕۆمانسییانە.لە ڕۆمانسییەتدا، خەیاڵ وسرووشت بنەمای سەرەکین. لە ڕۆمانسییەتدا، سۆز بزوێنەری شیعرەو لە ڕێگەی وێنە و دەربڕینی هونەرییەوە، چێژی شیعری بونیاد دەنێت. بۆیە وەك خوێنەرێك دەکرێ بپرسین داهێنان بەرەنجامی هزرە، یان سۆزو ڕۆمانسییەت؟. ئەگەر زمان و وێنەی ڕۆمانسی بە داهێنانی شیعری بزانین، ئەوا گۆران لە هەموو شاعیرانی

مێژووی کورد داهێنەرترە،چونکە شیعرەکانی پڕن لە وێنەی جوانی ڕۆمانسیيانە. بەڵام گۆران بۆیە داهێنەر نییە چونکە شیعری ڕۆمانسی نووسیوە، بەڵکو بۆیە داهێنەرە چونکە کێش و بڕگە ناهێڵێت و تۆپۆگرافیای دەقی شیعری دەگۆڕێت و فۆرمی ئازاد دادەهێنێت. داهێنانی شیعریی، پەیوەست نییە بە ڕەگەزێکی هونەری دیاریکراوەوە، بەڵکو گۆڕانکارییە لە فۆرم و زمان و دنیابینی و ناوەرۆك و پەیامی شیعریشەوە.داهێنەرەکان، هەموو سات و سەردەمێك دەرناکەون، بە پێی واقیعی ئەدەبی و ژیاریی کۆمەڵگە دەردەکەون. هاوکات ئایا یاخیبوون لە شیعردا داهێنان و نوێخوازییە؟.

هەر کەسێك ئەم ژیانەی ڕەت کردەوە، یاخی و داهێنەرە وەك ئەوەی نووسەری کتێبەکە دەیڵێت؟. مەگەر مرۆڤ بە سرووشتی کۆمەڵایەتی و کەسی خۆیەوە،هەستێکی یاخییانەی نییە؟دواجار بە تەنها گوتنی(نا)چی دەگۆڕێت، ئەگەر ئەو یاخییبوونە لە دروشمەوە نەکەینە کردار؟یاخیبوون لە مێژووی شیعری کوردیدا، ڕەگەزێکی نوێ و داهێنەرانەی فەرید زامدار نییە، بەڵکو زۆربەی شاعیرانی کورد، لە شیعرەکانییاندا جۆرێك لە بیرو ڕوانینی یاخییگەریانەیان هەیە، ئەگەر بە شێوەیەکی سۆسیۆلۆژی و هاوسەردەمانەش نەبێت. کاتێ نالی شارەزوو لە سۆنگەی ململانێی میرنشینەکانەوە جێدەهێڵێت، مەگەر ئەمە جۆرێك لە ڕەتکردنەوە و یاخییبوون نییە لە هەمبەر ژیان و بووندا؟.

کاتێ شێخ ڕەزا، هەجووی پیاوانی ئایینی دەکات و بێکەس دژی ئەقڵی خورافی دەوەستێتەوە، ئەمە مانای یاخییبوون و ڕەتکردنەوە نییە؟.

شیعرەکانی جەلالی میرزا کەریم، کە پێش ئەو شاعیرەش شیعری نووسیوە، پڕن لە یاخیبوونی سیاسی و کۆمەڵایەتی و کەسی. ئیدی نازانم چۆن نووسەر بوێری ئەوە دەکات، بە زامدار بڵێت داهێنەرە چونکە یاخی بووە. یاخییبوون نە داهێنانە، نە نوێخوزای، نە جیاواز کەوتنەوە. بەڵکو دەشێ هەموو مرۆڤێك یاخی بێت.وەك ئەوەی کامۆ باسی مرۆڤی یاخی دەکات، نەك شاعیری یاخی.شیعری کوردی نیوەی دووەمی هەفتاکان، پڕە لە یاخیبوون و کەسیش ئەو شاعیرانە بە داهێنەر نازانێت،تەنها لەبەر یاخییبوونەکەیان. نووسەر لە درێژەی نووسینەکەیدا، وێرای ئەوەی چەند بابەتێکی نووسیوە، کە هیچ پەیوەندییان بە ئەزموونی شیعریی زامدارەوە نییە(بۆنموونە وەك قوتابخانە و ڕێبازە ئەدەبییەکان)بەردەوامیش دەبێت لە پێدا هەڵگوتن و ستاییشنامەی بۆ بنەمای ئەم شاعیرەوە ئەمجارەیان دەنووسێت:(باوەڕ ناکەم هیچ شاعیرو بیرمەندێکی کورد،بەم شێوەیەی فەرید زامدار باسی قەڵەم بکات).

دیارە مەبەستی ئەو شیعرە سادە و ساکارەیە، کە تیایدا باسی قەڵەم دەکات. نازانم نووسەر چۆن دەتوانێت لە ئاست شیعرێکی ئەوها

سادەدا، بیرمەندانی کورد و شاعیرانی کورد، لە ئاست زامداردا بچووك بکاتەوە؟. ئایا تەنها ئەو باسی قەڵەم دەکات؟ ئایا نووسەری کتێبەکە، شیعرەکانی قانع و شێرکۆ بێکەس و پەشێوی خوێندۆتەوە، کە چۆن باسی شیعرو وشە و قەڵەم دەکەن؟.ئایا شیعرەکانی ئەحمەد موختار جاف و حاجی قادری خوێندۆتەوە، کە چۆن باسی خوێندەواریی و زانست و فێربوون دەکەن؟ئایا شیعرەکانی زێوەری بینیوە، کە پێشەنگی هزری خوێندەوارییە لەشیعردا؟. باسکردنی قەڵەم لە وێنەیەکی شیعریدا، هیچ شاعیرێك ناکاتە داهێنەر، وەك چۆن نووسینی دەیان کتێبی ستایشنامەش، کەس ناکاتە داهێنەر. لە بنەڕەتدا، شاعیری جیاوازنووس و داهێنەر، پێویستی بە پەسن نییە،چونکە داهێنانی شیعری خۆی لە ئەزموونە هاوسەردەم و سواوەکانی دیکەی جیا دەکاتەوە. ئەگەر شاعیرێك توانی داهێنان لە ڕووی فۆرم و ناوەڕۆك و دنیابینی و زمانی شیعری بکات، ئەوا پێویستی بە ستایشنامەی هیچ کەسێك نییە. ئەزموونی فەرید زامدار ، ئەزموونێکە لە ڕووی مێژوویی و قۆناغ بەندی شیعرییەوە، هاوشێوەی ئەزموونی هەر شاعیرێکی دیکەی سەردەمی خۆیەتی. جیاوازیەکی بچووك کە هەبووبێت ئەوەیە، کە زامدار گرنگی بە وێنە وهێلکاریی و سکێچی شیعر داوە.

دیارە ئەمەش پەیوەندی بەوە و هەیە، کە خۆی هونەرمەندێکی شێوەکاربوو، بۆیە سوودی لەهێڵ و وێنە و فیگەری هونەری بینیوە. ئەمەش ئەزموونێکە لە بەشێکی زۆری شیعری فەرهاد پیرباڵ بوونی هەیە.هاوکات وێنە داهێنان نییە لە شیعر، بگرە مرۆڤ سەرەتا کە هیچ زمانێکی نەزانیوە، وێنەی جۆراوجۆری، لە سرووشت هەڵکۆڵیوە. واتا وێنە و هێلکاری بەرلە زمان و دەربڕین بوونییان هەبووە. ئیدی نازانم ئەگەر شاعیرێك هێلکاریی و شیعرو وێنەی تێکەڵاو کرد، داهێنانەکەی لە کوێدایە؟. نووسەر هەرلە درێژەی کتێبەکەیدا، خاسیەتێکی دیکە دەداتە پاڵ داهێنەریەتی فەرید زامدار بە تێگەیشتنی خۆی، ئەویش پارادۆکسی ناونیشانە لە شیعرەکانیدا. بەڵام شیعرەکانی سەباح ڕەنجدەر، پڕن لە وێنەی پارادۆکسی ناونیشان و کە بەو پەڕی ئاگاییەوە، بۆ شیعرەکانی دایناون. کە تەنانەت زۆر لە ناونیشانی شیعرەکانی فەرید زامداریش، هونەریترو پڕ ماناترن.بۆیە پارادۆکسی ناونیشانیش، داهێنەرایەتی نییە. بەگشتی ئەو تابیتمەندیانەی نووسەری کتێبەکە، دەیکاتە پێوەرێك و تیایدا دەیەوێت زامدار وەك پێشەنگی شیعری کوردی بناسێنێت، پێوەری نالۆژیکی و نابابەتی و هیچ بنەمایەکی شیعر ناسیان تێدا نییە.چونکە ئەم خاسیەتانە لە شیعری هەموو شاعیرەکانی دیکەی هاوتەمەن و هاو قۆناغی زامدار بوونیان هەیە. کە واتا دەبێ ئەوانیش هەموویان نوێخوازو یاخی و داهێنەر بن، کە لەڕاستیدا وا

نییە. دواجار دەڵێم، ناوەڕۆکی ئەم کتێبە، پتر لە لاوانەوە و شینامەیەك دەچێت، نەك لێکۆڵینەوەیەکی ئەدەبی و بابەتی، کە بە ئەرگۆمێنت و لە پەراوێزی شڕۆڤەکردنی شیعرەکانییەوە، داهێنانی ئەو شاعیرە دەربخات. هیوادارم واز لە ستاییش و مەرایی یەکتری بێنین وشیعرو ئەزموونی شیعری شاعیران چۆن هەیە، بەو شێوەیە بخوێنینەوە. چونکە کەس بە پێدا هەڵگوتن و نووسینی ستاییشنامە نابێتە شاعیری داهێنەر.

-____________

پەراوێز:_ گەیشتن بە ڕووبەری شیعر، نووسینی: ناڵە حەسەن، ساڵی چاپ_2020.

*ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی(کوردستانی نوێ) ژمارەی ڕۆژی 12/10/2020 بڵاوکراوەتەوە…

فەرهەنگی “صادق ” … کامەران حاجی ئەلیاس

بوونی فەرهەنگ ، قاموس بۆ هەر کۆمەڵگایەك زۆر گرنگ و پێویستە بەمەبەستی ئاشنا بوون و شارەزا بوون لە ماناومدلولی وشەی زمانێکی تر.. قاموس بەکاردەهێنرێت وەکو فاکتەرێك بۆ فێربوونی زمانێکی تر ، کە لەوانەیە زۆربەی تاکی ناو کۆمەڵگا،لە ژیانی رۆژنە بەگشتی بەتایبەتی لە کاتی گەشتکردن زۆر پێویستی پێبێت.
قامووس وەکو سەرچاوە بەکار دێت بۆ وەرگێرانی مانای وشە لە زمانێك بۆ زمانێکی تر جگە لە ئەرکی سەرەکی کە بریتتیە لە پێناسەی وشە لەرووی زانستی و دەربڕین و لەرووی رێزمانییەکەی هەر لەبەر ئەم هۆیانە کارکردن ئامادەکردنی هەرقاموسێکی زمان کارێکی ئاسایی و ئاسان نییە ،پێوستی بە ماندووبوونێکی زۆر دەبێت دەبێ ئەو کەسەی ئەم کارە دەکات شارەزایەکی باشی زمان هەبێت ،لە هەمان کاتدا بەرپرسیارەتیش لە ئەستۆ بگرێت.
کاتێ چاو خشانێکم بە نێو قامووسی (صادق)دا کرد ، کە لە عەرەبی – بۆکوردییە هەستم کرد کارەکە زۆر بە ووردی کراوە پەلەشی لێنەکراوە

چ لە رووی زمانەوە یان لە رووی دەربڕینەوە ، بەجۆرێك وشەیەك چەندین مانای لە خۆگرتووەن، هەمووی ئاماژەی پێکراوە، هەموو کەسێك دەتوانێ وەرگێری هەر وشەیەکی عەربی بۆ زمانی کوردی دەستکەوێت ، کە بە پێی پیتی ئەلف و بێی عەرەبی ریز بەندی بۆ کراوە،وشەکان بەهەردو شێوازی سۆرانی و کرمانجی وەرگێردراوە ،ئەمەش سەلیقەو زانیاریەکی زۆر و ماندووبوونێکی زۆری دەوێت ،هەر لەو قامووسەدا ، رەچاو کردنی هەندێ وشە لەرووی کۆ و تاك کراوە ، بەجۆرێك مانای وشەکان داڕێژراون کە زۆر بەی تاکەکان لە رژیانی رۆژانە بەکار دەهێنن وە بەتایبەتیش لە رووی ئەدەبی و میدیایی، لەدایك بوونی قامووسێکی ئاوا ئاسان نەبوو، شەونخونی 30 ساڵەی نووسەر بووە کەلێکنی باشی کتێبخانەی کوردی پڕکردۆتەوە.

لەم قامووسەدا مامۆستایەکی شارەزا رۆڵێکی گرنگی هەبووە لە دەوڵەمەندکردنی بابەتەکەئەویش بەرێز مامۆستای زمانەوانی (جەلال زەنگابادی)یە، کەهاوکاری و گرنگی زۆری بە قامووسەکە بەخشیوە بەهۆی توانست و لێهاتووی، مامۆستای ناوبرا لە روو زمانەوانی ، مایەی دەست خۆشییە.

سادق رواندزی ناوی سادق حاجی جەوهەرە لە ساڵی 1964 لە شاری رواندز لە دایك بووە خوێندنی بنەڕەتی و ئامادەیی لەو شارە تەواو کردوە .

دەرچووی کۆلێژی ئادابە لە زانکۆی بەغدا ساڵی 1990 .

- بڕوانامەی ماستەری لە کارگێری و بەرێوەبەردن لە زانکۆی لوبنانی – فەرنسی ساڵی 2014.

-بڕوانامەی ماستەری لە لێکۆڵینەوەی مەیدانی تایبەتی بە زیندانەکانی هەرێمی کوردستان ، چۆنیەتی بەرێوەبردن لە ژێر ناوی(هكذا تكلّم سجن المحگّه)) بە زمانی عەرەبی وەرگرتووە ساڵی 2015.

-کۆمەڵە شعیرێکی بە ناوی (دڵ و خاك) ساڵی چاپ کردوە 2012

کۆمەڵە شعیرێکی بە زمانی عەرەبی ئامادە بۆچاپ.

-لە ساڵی 28/2/1983 وەکو پێشمەرگەیەکی ناوخۆ بەشداری لە خەباتی کوردایەتی کردوە لە ساڵی 28/3/1983 سەرکردایەتی خۆپیشاندانی قوتابیان ئامادەیی رواندزی کردوە دژی بەعسییە شۆفێنییەکان سێ جاریش لەلایەن دەزگا داپۆلسێنەکانی بەعس گیراوە بە توندترین شێوە ئەشکەنجە دراوە.

دەست خۆشی لە برای بەرێزم کاك سادق دەکەم هیوای سەرکەوتنی بۆ دەخوازم.

مەرگـــی خاتوو(مهابـــاد) و دوو قسەی تریش! … جوتیار

مەرگ لە وێنا و بیرکردنەوەی ئێمەی مر□قدا بەشێکە لە نەهامەتی و خەمباری، مەرگ هەمیشە وەکوو ڕووداوێکی فیزیکی بەشێکە لە بوون و دوا دەلالاتەکانی چەمکی ژیان، بەشێکە لە دوا ئاکتیڤیتێتی جەستەیی و بزاوتە ئۆرگانیەکانی مر□ق، م□رگ □ووداوێکە کە هەمیشە مر□ق د□خاتە ناو ڕامانێکی دیالێکتیکی و تاکوو ئێستاش هیچ شتێک ناتوانێت مادیانە ئەو ڕووداو□ ب□ستێتەوە بە مێژووی ململانێکانی نێوان سروشت و ئینسانەوە وەکوو شتێکی هەستپێکراو، کە دەڵێم مادیانە، بەو واتایەی کە تاکوو ئێستا هیچ زانست و تیۆرێک ناتوانێت پێمان بڵێت کە ئایا مەرگ واقیعەن کۆتایی بوونە، یاخود ئەوەش هەر بەشێکە لە ووجوود و وەکوو دواهەمین تراژیدیا دەچێتە ناو پێناس و بوونی کۆمەڵایی□تی مرۆڤەوە.

(سیگمۆند فرۆید) زانای دەروونناسی مەزن دەڵێت ، هیچ مرۆڤێک ناتوانێت وێنـــای مەرگـی خۆی بکـات ، چـونکە ئێمە هەموومـان لە ناووشیاری(لاوعی) خۆماندا بروامان بە ژیانی ئەبەدی(خلود) هەیە.

مەرگ لە ڕوانگەی زانستی فیسیولۆجی، کۆتاییهاتنی ئەو ئەنێرژیەیە کە جەستەی مر□ق ه□□دەسوڕێنێت و لە دەرەنجامدا دەبێتە هۆکاری وەستان و لەکارکەوتنی هەموو ئەو داینامیکەی کە جوڵەی بایۆلۆژی مرۆڤی لەسەر بونیاد دەندرێت.

هەر یەکێک لە ئێمە ئەگەر مەرگ ئازیزێکمان لێبسێنێت، دەکرێت ببێتە هۆکار بۆ خەمۆکی□ک□ی درێژخایەن، جا ئەگەر ئەو کەسە تەنها گیان□ل□بەرێک بێت و مرۆڤیش نەبێت، دەکرێت بان□ندەیەک بێت، گوێدرێژێک یان پشیلەیەک، یان سەگێک، چونکە دەربڕینی هەست و خۆشەویستی لە ناو پەیوەندیەکانماندا بە تەنها پێویستی بە زمانێکی بوێژ (ناطق) نییە، بەڵکو پێویستی بەو هەستە هەیە کە لە رێگایەوە ڕایەڵەی ئەو ئاوێزانبوونە ئینسانیەی لێ بەرهەم دێت.

لە وتارەکەی پێشوترمدا باسم لە گەمەکردنی حیزبی کوردی کردبوو لە پەیوەند بە دروستکردنی جۆرێک لە ئەقڵگەرایی لە ناو زیهنی تاکی کوردیدا کە بۆتە هۆکاری دەرکەوتنی (بەدبینی کولتوری) و ڕۆحی شەڕانگێزی و نابووتکردنی کۆمەڵگا لە ڕێگای ڕوئیاو ئیدۆلۆژیە

سیاسیە ناباوەکانیانەوە، بەڵام مەرگی خاتوو (مهاباد قەراداغی) بە داخێکی زۆرەوەکە زۆر ناوادەبوو، رێکاوڕێک جەختکردنەوە بوو لەو بۆچونەی من لە پەیوەست بە چاندن و ڕەگداکوتانی ئەو کولتورە دزێوە لە هەناوی داقرچاوی کۆمەڵگای کوردیدا، لە بیرکردنەوەو تێڕوانینیاندا، لە هەڵسوکەوتوو نمایشە کۆمەڵایەتیەکانیاندا، لە ناو کارو چالاکیەکانی ڕۆژانەیاندا، لە ماڵەکانیاندا ، لە ج□□ن□ و سۆشیالمیدیایاندا، ئەو کولتوری تێکشکاندنەی م□□ق و شکاندنی ماهیەت و بەهاکانی، کە بەشێکە لە ستراتیژیەتی حیزبی سیاسی کوردی بە هەموو گرروپ و تایفەکانیەوە، بەڕاستی دیاردەیەکی ترسناک و ناسیقیل و دەرکەوتنی تراژیدیایەکی ترە کە دەمانخاتە بەردەم بیرکردنەوەو گومانێکی قوڵی ئینسانی.

مرۆڤی پێگەیشتوو و وشیار ناتوانێت بە هیچ مەرگێک خۆشحاڵ بێت تا ئەو ئاستەی کە پەیوەستە بە مەرگی خۆشیەوە، مرۆڤی کارلێکراو بە تێڕوانینە ئینسانیەکان ناتوانێت بە مەرگی کەسێکیتر وێنای بەختەوەریەکانی خۆی دروستبکات، ناتوانێت هەستەکانی تەسلیم بە دوا ساتەکانی هیچ گیانسپاردنێک بکات، من هێشتاش بیرمە ئەو ساتانەی کە (سەدام) لە سێدارە درا، نەمتوانی بەسەر هەستەکانمدا زاڵبم لە بەرامبەر گیانسپاردنی ئەودا، دڵم پڕ بوو لە بەرامبەر ئەو بێدەستەڵا تەیەدا کە مەرگ بەسەریدا سەپاندبوو لەو جرکەیەدا ، خۆ هەموومان دەزانین کە ئەو وێنەی نەبوو لە دڕەندەیی، ئەو هیچ کاتێک مەرگی مرۆڤی وەکوو تراژیدیا نەدەبینی، بەڵکوو لای ئەو مەرگی ملیۆنان مرۆڤ لە ڕۆژێکدا تەنها بەشێک بوو لە (Statistik)سەرژمێری .*

ئەوەی کە من ناتوانم تێی بگەم لە پەیوەست بە مەرگی خاتوو (مهاباد) ئەو هەموو باهۆزە شەڕانگێزە میدیایەیە کە پڕیەتی لە ناشیرینکردنی وێنەی کەسێتی ئەو خاتوونە، جا هەریەکە و بە جۆرێک، خاتوو (مهاباد) چ قسەیەک یاخود چ تاوانێکی کردووە تا ڕوداوی مەرگی ئەو خاتوونە بەو جۆرە لە لایەن ک□م□□□□ک مێشک پووتی خورافگەراوە و هەندێک لە نوسەری بوکەڵە بکرێت بە مەنەلۆجی ناو سۆشیالمیدیاو میدیای ئاستنزمی حیزبی کوردی، خاتوو (مهاباد) وەکوو زۆربەی نوسەرو رۆشنبیرە بوێروو ئازادیخوازەکانی ئەو کۆمەڵگایە پراوپڕ بوو لە ئیرادەی ژنێتی و تا دوا هەناسەشی لە جەنگاندابوو بۆ هاوتاکردنی مافی ژنان وەکوو فیمینستێکی چالاک لە ناو کۆمەڵگادا لە بەرامبەر کۆنەبەرستی و خورافاتدا.

مێژووی ئەو بەرخوردکردنە بە ئەنقەستەی بەشێک لە نوسەران و میدیای کوردی لە بەرامبەر ئەو جۆرە مرۆڤانەدا تازە نییە و بەشێکە لەو ململانێیە پڕ بۆگەناوەی کە حیزبی سیاسی کوردی لە ناو کۆمەڵگادا

خوڵقاندویەتی و خەریک□ کولتورێکی میراتیی و درێژماوە، ئەوەی کە ئێستا بەسەر خاتوو (مهاباد) دا دێت ، بەشێکە لە درێژکردنەوەی ئەو مێژووەی ک□ نوسەرو رۆشنبیرانی وەکوو (عبدلخالق معروف) و (هەژار موکریانی) و (فەلەکەدین کاکەیی) و(شێرکۆ بێکەس) تیایدا بوونە قوربانی بێ ئەوەی خۆیان هەستی پێبکەن.
ئەو کولتورە کە هەڵگری بونیادێکە پڕاو پڕ لە حیقدی سیاسی و ئیدۆلۆژی، خەریکە بە شێوەیەکی گشتگیر باڵدەکێشێت بە سەر دنیابینی تاک و خێزان و کۆمەڵگادا، مر□ق وایلێهاتوە بە هۆی ئەو فەزایەوە کە ئەو کولتورەی بەرھەمهێناوە گومان بکات سبەی کە دەمرێت، دایک وباوک و براو خوشکەکانی ، هاورێ و دۆست و خزمانی نەک لە پرسەکەیدا بەشدار نەبن ، بەڵکوو بە مەسجێکیش خەمباری خۆیان نیشان نەدەن.

لە وتەیەکی (ستالین) وەرگیراوە*

جوتیار

مانیفێستی عەشق ... بەشی نۆزدە...تێکست: ستیڤان شەمزینی

عەشق بە نیگایەک دەستپێدەکا، بە دێوانەبوون کۆتایی دێ
عەشق شیرینترین تاڵییە، عەشق تاڵترین شیرینییە

کاتێک تۆم ناسی، لەسەر مێزی قوماری ئەشقت
هەموو خەندەکانم دۆڕان و گشت فرمێسکەکانیشم بردەوە

گلگامێش، بە دوای میوەی نەمریدا گەڕا
منیش، وەدووی عەشقی تۆ کەوتم
ئەزانی هەردووکمان شەڕمان لەگەڵ مەحاڵ کرد؟

هێندە ئاڵۆز لێم مەڕوانە، لە ئاو روونترم
شیکردنەوەی من کارێکی ئاسانە،
تەنیا یەک دڵۆپ فرمێسکم

کاتێک عاشقت بووم
خۆم لە دۆزەخ بە تامی بەهەشت بینییەوە
ساتێک لێت دابڕام
کەوتمە ناو بەهەشتێک بە تامی دۆزەخ

تۆ گەورەترین جادووگەریت
بە چرای عەشقت ئاسمانی تاریکی دڵی منت رووناک کردەوە
تۆ گەورەترین جادووگەریت
بە فتیلەی ئەشقت سەهۆڵبەندانی رۆحی منت تواندەوە

من زیندانم لە ناو دڵ و خەونەکانی تۆدا
من زیندانم لە قەفەزی ئەشقی تۆدا
کەچی هەست بە سەربەستییەکی سەیر دەکەم!

ئەی یار وەک مەسیح،
بە بزماری ئەشقی تۆ لە خاچدراوم
ئەی یار وەک مەسیح،
تەنیا بۆ تۆیە نرکە و خوێنی رژاوم

کاتێک ئاشقی تۆ بووم
زمانم لە گۆ کەوت و کانی شیعرم تەقی
بەستەڵەکی دڵم توایەوە و بەهارێکی سەوزی هێنا

هەمیشە دەرگاکە بە کراوەیی جێدەهێڵم
چوونکە چاوەڕوانی گەڕانەوەی تۆم
بەڵام تۆ ناگەڕێیتەوە و منیش هەرگیز دەرگاکە داناخەم

لە دووریی هەزاران کیلۆمەترەوە
هەست بە گەرمی هەناسەت دەکەم
لە دووریی هەزارەها میلەوە
بۆنی گوڵاوی رۆحت دەکەم
ئیدی دووریی چ واتایەکی هەیە؟

تۆ ئەشق بە لانەی پێکەنین دەزانی
منیش بە سەرچاوەی گریان
ئەدی گریان و پێکەنین لە کوێدا بە یەک ئەگەن؟

کاتێک لە ئامێزت ئەگرم
دەمم لە شەکرە سێوی دەمتدا دەتوێتەوە
چۆلەکە پاسارییەکان دەفڕن و
هەواڵی ئەم ئەشقە بە شاردا بڵاوئەبێتەوە

لە مشتەکۆڵەوە ب□ ت□□□ا ، کەی
زەماوەند بکەین ؟ … نەوزاد

بەندی

عاجز مەبن
کە شیعرم کەم کرد□ تەوە ..
داگیرکەر لەم هەرێمەدا
ئاگرێکی کرد□ تەوە ..
بە شیعر ناکوژێتەوە ..
کۆلارەیەک کە پچڕاوە
بە شیعر ناگیرێتەوە ..
عاجز مەبن
لە شەقامەکە دەرمەچن ..
لە ئێستاوە ..
بۆ شارەکەمان ئەگەڕێم ،
لە بەر باخەڵی کێدایه ؟
ئاخر دەمێکە دزراوە ..
مافیا ،
بە شیعر ناپێکرێ ..
وەرن با هەڵمەتێ ببەین ،
لەگەڵ گەل هیچی پێناکرێ ..
عاجز مەبن ..
شیعرم ناردۆتە ماڵەوە ..
کەی ئازادی دێ بە شنەی شەماڵەوە ؟

▪ نەوزاد بەندی –